

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САЊАТ ИНСТИТУТИ**

Ҳадия Юсупова

АНЪАНАВИЙ ХОНАНДАЛИК

Санъат институти талабалари учун ўқув қўлланма

Тошкент – 2008

Ушбу ўқув қўлланма санъат институти талабалари учун мўлжалланган. Ўқув қўлланмада замонавий бастакорлардан икки нафари, яъни Ҳ.Жўраев ва А.Дадаевларнинг асарларидан намуналар ўрин олган.

Тақризчилар:

С.МУРОТХОНОВ,
профессор в.б.

С.БЕГМАТОВ,
с.ф.н., доцент

Муҳаррирлар:

Ҳ.ИСМОИЛОВ,
фил.ф.н., доц.

Н.ТЎЛАНОВА

Нашрга тайёрловчи:

Д.КАРАБАЕВА

«Анъанавий хонандалик» фанидан тайёрланган ушбу ўқув қўлланма Ўзбекистон Давлат санъати институти Илмий Кенгаши томонидан 2007 йил 29 октябрда нашрга тавсия этилди. 3-сонли баённома.

© Ҳ.Юсупова, Тошкент, ЎзДСИ.

СЎЗБОШИ

Муסיқа санъатининг олами жуда кенг. Узоқ ўтмишдан бошланган сеҳрли оҳанглар уммони асрлар давомида жуда улкан меросга айланган. Тарих давомида муסיқа санъатининг беҳисоб намуналари шаклланиб, авлоддан-авлодга ўтиб, ривожланиб келди. Ўз равнақи жараёнида эса, муסיқа турларга бўлиниб, муайян хусусиятлар доирасида алоҳида-алоҳида жанрларга ажратилган. Ижодиёт эса ана шу жанрлар негизида амалга оширилиб, ривожланиб келди.

Ўзбек муסיқа санъати бой ва улкан меросга эгадир. Ундаги намуналар орасида оддий аллалардан тортиб, йирик-йирик мақом асарларигача мавжуд бўлган. Ҳар бир намуна ва жанрлар ўз шакли, мазмуни, таъсир кучи, ижро вақти ва анъанасига эга. Ижодиёт жараёни ана шу мезонларга асосланган ҳолда мунтазам равнақ топиб келади. Унинг асосий ижодкорлари муסיқа оламининг сеҳрларини англаб, қалбларга тақдим этувчи халқ бастакорларидир. Шунинг учун муסיқа санъатининг доимо ривожланиб, янгиланиб борувчи хусусияти айнан бастакорлар билан узвий боғлиқ.

Ўзбек муסיқасининг замонасига, анъанасига хос тарзда ривож топишида бир қатор номдор бастакорлар самарали ижод қилганликларини алоҳида айтиб ўтиш лозим. Хожи Абдулазиз Абдурасулов, Тўхтасин Жалилов, Комилжон Жабборов, Набижон Хасанов, Ғанижон Тошматов, Юнус Ражабий, Имомжон Икромов, Фахриддин Содиқов, Орифхон Хотамов каби таниқли бастакорларнинг номлари ва улар яратган асарлар аллақачон ўзбек муסיқа меросидан жой олиб бўлган. Ҳалимжон Жўраев ва Аҳмаджон Дадаевлар ана шу беҳисоб анъаналарни замонамизга мос тарзда давом эттиришга муяссар бўлиб келаётган ижодкорлардандир.

Халқ бастакорлари деганимизда биз, аввало, халқ орасида донг таратган созанда ва хонандаларни тушунишимиз керак. Чунки муסיқа усталари чиройли, гўзал ва мукамал муסיқа ярата оладилар. Бундай истеъдод соҳибларига куй, оҳанг басталаш каби хусусиятлар ҳам насиб этган. Демак, муסיқа ижодиётига ҳисса қўшадиган бастакорлар ҳам «кашф этиш» амалидан баҳраманд бўлган инсонлар тоифасига кирувчилардир. Уларнинг ижодини ўрганиш, ўтмиш ва замон билан бирга олиб бориш, тадқиқ этиш доимо ёшлар олдидаги долзарб масаладир. Чунки, улар ижоди заминида анъанани идроклаш, замонавий муסיқанинг йўлини топиш, муסיқа илмини ўрганиш ва албатта, ижод сарчашмаларини излаш каби бир қатор таълим муаммолари ётади. Буларнинг қайси бирига мурожаат этманг, албатта, тафаккурнинг маҳсулидан баҳраманд бўласиз. Ушбу тўпلامни тузишдан асосий мақсад ҳам келажак авлодни замонга мос тарбиялашда замонавий бастакорлар ижодидан баҳраманд этишдан иборат. Муסיқа тараққиётини ҳис этиш, уни ўзлаштириш ва муносиб ривожлантириш учун замин тайёрлашдан иборатдир.

Ўзбек бастакорларининг ижодида оддий халқона жанрлардан тортиб, профессионал муסיқа жанрларигача ўрин олганлигини кўрамыз. Биз фақат ихтисослигимиздан келиб чиқиб, қўшиқ ва ашула ижрочилиги билан боғлиқ асарлар билан чегараланамиз.

Ҳалимжон Жўраев умри давомида халқ чолғу оркестрида фаолият олиб борган ва халқ ҳамда профессионал ижрочиликни яхши биладиган созандадир. Унинг ижодидан ана шундай хусусиятлар билан мужассамлашган бир қатор асарлар муносиб ўрин олган. Тўпلامда Ҳ.Жўраев яратган асарларни фортепиано жўрлигидаги намуналари келтирилган. Асосий сабаб, аввало замонавий ижрочилик мезонидаги мослашиш бўладиган бўлса, ижро шароитлари (талабалар, ижодий концерт, сафарлар, халқаро алоқалар ва ҳ.к.) профессионаллик маҳорати кўникмаларини шакллантириш ҳам алоҳида кўзда тутилади. Ўзбек халқ услубида ижод этилган асарларни фортепиано жўрлигида ижро этиш кўшиқчилар учун катта сабоқ вазифасини ўтайди, жаҳон мусиқа меросини ўзлаштиришларида ўзига хос тайёргарлик даврини ўтайди.

Аҳмаджон Дадаев ижоди ўзбек халқ мумтоз мусиқа анъаналарини замонавий ва кўп жиҳатлилиқ билан намоён эта олган. Шу билан бирга, замонавий ижрочилик амалиётида кенг оммалашганлигини алоҳида айтиб ўтиш жоиздир. У яратган асарлар ёшларни мумтоз мерос ижрочилигига тайёрлайди, айниқса, ижрочилик сирларини ўргатади. Халқ профессионал ижрочилик кўникмаларини шакллантиради. Шу боис ҳам Аҳмаджон Дадаев ижодига мансуб ашулаларни анъанавий тарзда нашр этишга жазм этдик.

Ёш кўшиқчилар ва ашулачиларнинг профессионал бастакорлар асарларига мурожаат этиши жуда муҳимдир. Уларнинг давр билан ҳамнафас бўлиб улғайиши, маҳоратларини замонга мослаштириши, ўтмишни англаш ва янги асарлар яратиш масалаларида ўзига хос ўртак бўлиши аҳамиятлидир. Замонамизнинг номдор бастакорлари Ҳалимжон Жўраев ва Аҳмаджон Дадаевларнинг ижодий мероси бўлажак санъаткорларга ёрқин намуна бўлиб хизмат қилиши табиий.

ЎЗБЕК БАСТАКОРЛАРИ ИЖОДИДАН

XX аср охири XXI аср бошларида ўз ижодлари билан ном чиқарган мусиқа ижодкорлари жуда кўп. Лекин мусиқа ижодиёти анъанасини муносиб давом эттираётган ҳамда ижодда профессионаллик хусусиятлар касб этадиган бастакорлар кўл билан саноклидир. Замоनावий бастакорларнинг ижодига назар солинса, симфония, кантата, оратория, сюита, мусикали драмалар каби йирик мусиқий асарлар билан бирга кўшиқ, пьесалар соҳаларида муносиб ижод этилаётганлигининг гувоҳи бўламиз. Бу, албатта, ҳамма бастакорлар ижодида ҳам учрамайди. Шу боис, бастакорлар ҳам ўз ижоди билан турличадирлар: профессионал ва мелодист бастакорлар.

Замоनावий профессионал бастакорлардан Қаҳрамон Комилов, Раҳматжон Турсунов, Баҳрилло Лутфуллаев, Бахтиёр Алиев, Абдухошим Исмоилов, Ўлмас Расулов, Шавкат Мирзаев, Турсунбой Жўраев, Аҳмаджон Дадаев, Муҳаммаджон Марахимов кабиларнинг ижоди халқ орасида кенг оммалашгандир. Бастакорлик анъаналарида кўшиқ, лапар, ашула, романс, дуэт, трио каби жанрларда ижод этиш анъана бўлмоқда. Ижодиётнинг турланиши кўшиқчилик санъатининг халқаро миқёсда кенг оммалашидан дарак десак муболаға бўлмас. Шу боис, бастакорлар ижодини ўрганишнинг аҳамиятли томонлари талайгинадир.

БАСТАКОР ҲАЛИМЖОН ЖЎРАЕВ

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, мохир созанда, устоз-мураббий, Ҳалимжон Жўраев мусиқа санъатининг турли йўналишларида муваффақиятли ва самарали ижод қилиб келаётган бастакорлардан биридир. У ижодий фаолияти давомида бир қатор халқ чолғу оркестри учун 150 халқ куйи ва кўшиқлар яратишга муяссар бўлган ижодкордир.

Ҳалимжон Жўраев 1936 йили Наманган вилояти, Чуст тумани, Варзик қишлоғида оддий ишчи оиласида таввалуд топган. Оиласида мусиқачилар бўлмаса-да, адабиёт ва мусиқа санъати шайдолари, айниқса, акаси Ражаббойда мусиқага иштиёқ баланд бўлган. Ҳалимжон Жўраев акаси Ражаббойга эргашиб най чолғусига ҳавас қўяди. Акаси билан бирга ўрта мактаб қошидаги мусиқа тўғарагига қатнашиб най чалиш сирларини ўрганади. Чолғу ижодчилигига меҳр қўяди. Унинг уринишлари Тошкентга етаклайди. У 1954 йили Ҳамза номидаги Тошкент мусиқа билим юртига ўқишга киради. Билим юртининг «Халқ чолғулари» бўлимида билим олар экан, Ҳалимжон Жўраев най ихтисослиги бўйича Аюп Қодиров, Мирза Тоиров ва мусиқанинг бошқа йўналишлари бўйича Назир Ниғматов, Аҳмад Одилов каби бир қатор устозлардан сабоқ олади.

1958 йили билим юртини муваффақиятли тамомлайди. Найчи созанда мутахассислигини олиб мустақил фаолиятга йўлланма олади. Ўқиш даврида у 1956 йили Москвада ўтказилган талаба ёшлар халқаро фестивалида қатнашишга муяссар бўлди. Бу воқеа унинг ҳаётида катта из қолдирди. У жаҳон

музыка маданияти билан танишди. Ижод этишга қалбида илк учкунлар пайдо бўлди.

Ҳалимжон Жўраев 1988 йили Ўзбекистон Давлат «Баҳор» халқ ансамблига ишга қабул қилинди. У таниқли санъат арбоби Мукаррама Турғунбоева раҳбарлигида икки йил давомида ишлайди. Республиканинг нуфузли ансамблида моҳир созандалар билан бир қаторда туриб фаолият олиб борди. Ижрочилик санъатини чуқур ўрганди. Ансамбль билан биргаликда ўзбек санъатини халқаро миқёсда тарғиб этиш мақсадида бир қатор мамлакатларга уюштирилган гастрол-концертларида қатнашди. Ансамбль Ҳалимжон Жўраев учун амалиёт мактаби бўлиб хизмат қилди. Икки йилдан сўнг Ҳалимжон Жўраев маданият уйи қошидаги созандалар ансамблида музыка раҳбари бўлиб ишлайди. Тақдир уни таниқли санъат арбоби чангчи созанда ва бастакор, созандаларнинг устози Фахриддин Содиқов билан учраштиради. Ҳ.Жўраевнинг нафасини устоз ёқтириб қолиб Ўзбекистон радиосига таклиф этади ва халқ чолғулари оркестри раҳбари Дони Зокиров билан таништиради. Шундан сўнг Ҳ.Жўраев Ўзбекистон Радиоси қошидаги халқ чолғулари оркестри (ҳозирда Дони Зокиров номи билан юритилади) жамоасига ишга олинади.

Ҳ.Жўраев бу даргоҳда ўзи истаган кишилар билан учрашади. Аввало у таниқли созанда, машҳур найчи ва бастакор Саиджон Калоновга шогирд тушади. Най ижрочилигининг энг нозик сирларини ўзлаштиради. Оркестрда Набижон Хасанов, Камолжон Жабборов, Ғанижон Тошматов, Турғун Алиматов, Шоқосим Шожалилов каби ўзбек санъатининг дарғалари билан биргаликда ишлашга муваффақ бўлади, устозлар билан ҳамкорлик қилиш билан бирга, улардан санъатнинг ижрочилик ва ижодкорлик сирларини ўрганади. Уларга қиёслаб секин-аста музыка ижод қилишни ҳам бошлайди. Ҳалимжон Жўраев ҳозиргача ушбу оркестрда муваффақиятли фаолият олиб бормоқда. Шу билан бирга, унинг самарали ижодини ҳам қайд этиш лозимдир. Бу ерда у жуда кўп созанда ва хонандаларга куй, қўшиқ ва ашулалар ёзиб бериб келмоқда. У фаолияти давомида элимизга манзур бўладиган жуда кўп асарлар яратди. Масалан, Э.Охунова сўзига «Ҳолим сўрмасанг», П.Мўмин сўзига «Қизларимиз ғайратига», «Келур армон бора-бора», «Ошиқ бўлсанг», Машраб ғазали билан «Ўртар», «Кўринг», Х.Мухаммад сўзига «Иқболим баланд», М.Нарзуллаев сўзига «Ўзбекистон ипаклари», Ж.Жабборов сўзига «Бир суҳбати зебо қараш», С.Расули сўзларига «Хуш келдингиз», «Оталар» каби бир қатор қўшиқлари халқимизга яхши таниш.

Унинг «Ассалом Наврўз», «Қалбим навоси», «Меҳр», «Боғларим», «Баҳор шалоласи», «Гул сайли», «Парвона бўлғай», «Чаманзорда», «Боғ сайли» каби куйлари доимо радио тўлқинлари орқали янграб туради.

Ҳ.Жўраев бундан ташқари чоғулар оркестри ва турли ансамбллар учун ҳам асар яратишга муваффақ бўлган. «Поэма-рапсодия» ва турли пьесалар шулар жумласидандир. Ҳ.Жўраев ижрочилик соҳасида ҳам бир қатор халқ бастакор ва композиторлар асарларини ижро этиб, радио олтин фонди хазинасини бойитмоқда. Буюк санъаткор Саиджон Калонов най ижрочилик мактабининг давомчиси сифатида кадрли мутахассисдир. Унинг А.Қодирий номидаги маданият институтидаги педагогик фаолияти ҳам бу фикримизнинг

далилидир. Чунки айни пайтгача Ҳ.Жўраев 10 дан ортиқ шогирдлар тарбиялаб етиштирди. Улар Республикамизнинг турли гуруҳларида санъатимиз ривожини учун хизмат қилмоқдалар.

Ҳ.Жўравнинг меҳнатлари ҳукуратимиз томонидан муносиб тақдирланган. У Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист унвонига сазовор бўлди, ҳозирда устоз-мураббий ва таниқли бастакор сифатида ҳормай-толмай меҳнат қилиб, ижод гаштини сурмоқда.

БАСТАКОР АҲМАДЖОН ДАДАЕВ

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, моҳир ғижжакчи созанда, хушовоз хонанда, бастакор Аҳмаджон Дадаев ўзининг серкирра ижоди билан элнинг назарига тушган санъат намояндаларидан биридир. У ўзбек мусиқа санъати ривожини ижрочилик анъаналари билан биргаликда, бастакорликни ҳам замонага мос ҳолатда олиб бораётган ижодкорлардан саналади.

Аҳмаджон Дадаев Тошкент вилоятининг гўзал гўшаларидан бири Паркент туманининг Новданак қишлоғида таввалуд топан. Унинг отаси Шокарим ака камтарин инсон, шоиртабиат, санъатсевар, дуторда ажойиб куйлар чала оладиган созанда, онаси Рисқи она эса мумтоз куй-қўшиқлар шайдоси эдилар. Аҳмаджон ёшлигидан мусиқага жуда қизиқади. Буни сезган ота-онаси уни Қизилтоғ шаҳарчасидаги 2-болалар мусиқа мактабига ўқишга беради. Мусиқа мактабида Аҳмаджон ғижжак бўйича Г.И.Пинхасов синфида сабоқ ола бошлайди. Қисқа вақт ичида ғижжак ижрочилик сирларини ўзлаштиради. Сўнгра 1972-1976 йиллари Ҳамза номидаги Тошкент давлат мусиқа билим юртида ўқийди. Бу даргоҳда Аҳмаджон Сотиволди Каримов, Мурод Тошмуҳаммедов, Раҳим Маликов каби устозлардан таълим олади. Нафақат ғижжак, балки мусиқа назарияси, тарихидан илмини мустаҳкамлайди ва 1976 йили Тошкент давлат консерваторияси (ҳозир Ўзбекистон давлат консерваторияси) «Шарқ мусиқаси» кафедрасига анъанавий ғижжак ижрочилиги бўйича ўқишга киради. Аҳмаджон консерваториянинг «Шарқ мусиқаси» бўлимида ўз ўрнини топади. Эл ардоқлаган санъат арбоблари Фахриддин Содиқов ва Маҳмуджон Муҳаммедовлардан сабоқ олади. Мақом ижрочилик санъати, анъаналари ва мумтоз мусиқа меросини кунт билан ўзлаштиради. Ўтмиш устоз ғижжакчиларининг ижро услубларини яхшилаб ўрганиб олади. Айниқса Ғуломжон Ҳожиқулов билан яхши ижодий алоқаларни боғлайди.

1979 йили Аҳмаджонни Ўзбекистон радиоси қошидаги Ю.Ражабий номи мақомчилар ансамблига ишга таклиф қилишади. Бу даргоҳда Аҳмаджон замонасининг энг уста санъаткорлари, мақомчи созанда ва хонандалари билан бирга ишлай бошлайди. Устозларидан нафақат ижрочилик, балки бастакорликни ҳам ўрганади. Замонага мос асарлар ярата бошлайди. Ёш ҳамда таниқли санъаткорларга ашулалар басталайди. Жумладан, Ҳабибий сўзларига «Гулзори гўзал», «Меҳрибонимга», «Диллар учрашуви», «Баҳор», Н.Нарзуллаев сўзига «Жондан ширин» ва «Менинг бордур ўз диёрим», Машраб

газали билан «Онам», М.Раҳимов сўзига «Умидим қолди», Уйғун сўзига «Меҳнат билан», Эркин Воҳидов сўзига «Рубобим тори иккидур», А.Орипов сўзига «Вафо қилармисан баҳорим», О.Одилхонов сўзига «Сени кутгайман», Ш.Дадаев шеърига «Дуторим» ва «Ўзбекистоним яхшидир», Ж.Жабборов шеърига «Гавҳарим», А.Турон шеърига «Эсларман сени» каби ашулаларга куй басталади.

Аҳмаджон Дадаев мақомчилар ансамбли билан ва бир қатор (Муножот Йўлчиева, Гулбаҳор Эрқулова, Марям Сатторова, Исмоилжон ва Исроилжон Ваҳобовлар ва ҳ.к.) нуфузли санъаткорлар гуруҳлари таркибида жаҳоннинг 20 дан зиёд давлатларида ижодий сафарларда бўлиб, ўзбек мусиқа меросини муносиб тарғиб этган бастакордир.

У Ю.Ражабий номидаги мақом ансамблида чорак асрдан кўпроқ фаолият олиб борди. Айни пайтда у А.Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият институти ҳамда Ўзбекистон давлат консерваториясининг анъанавий ижрочилик кафедраларида устоз-мураббийлик фаолиятини олиб бормоқда. Аҳмаджон умр бўйи ўзбек мумтоз мусиқа меросини ўрганди, жамики бор устозларнинг ижро услублари, меросларини ўзлаштирди. Оқибатда ўзи етук устоз бўлиб етишди. Айни пайтда унинг энг кучга тўлган даври. Биз ундан Она-Ватанимизни мадҳ этувчи, миллатимизни юксакларга олиб борувчи, анъанага асосланган ва замонага мос янгидан-янги асарлар кутиб қоламиз.

ТЎПЛАМГА КИРИТИЛГАН АСАРЛАР ШАРҲИ

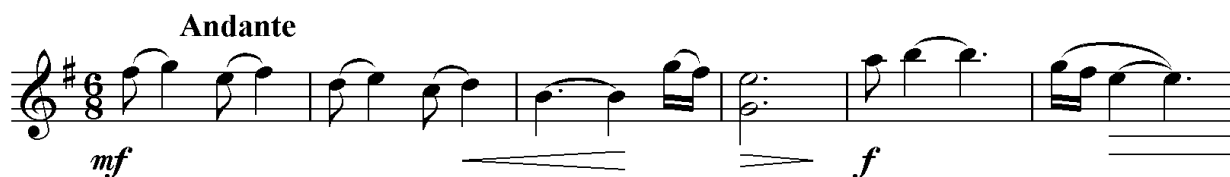
1. «Ўзинг бўлиб сев» - Тўлқин шеъри, Ҳалимжон Жўраев мусиқаси. Асар Ўзбекистон халқ артисти, ушбу рисола муаллифи Ҳадия Юсупова ижроси учун яратилган. Шу боис, асарда хонанданинг овоз имконияти, диапазони ва энг муҳими, ижро услубини мос яратди. Бастакор ушбу қўшиқни ўзига хос икки қисмли ҳолда ижро этиш учун мўлжаллаб яратган. Шу боис 1 қисм *Andante*, яъни оҳиста суръатда ижро этилса, 2 қисми *Moderato* – ўртача суръатда ижро этилади.

«Ўзинг бўлиб сев» мусиқий намунаси аёллар овози учун жуда мос асар ҳисобланади. Унинг диапазони ҳам октавадан сал ошади, яъни «си» катта октавадан «до» иккинчи октавагача (нона интервали оралағида) етади.

ЎЗИНГ БЎЛИБ СЕВ

Тўлқин шеъри

Ҳ.Жўраев мусиқаси

p Ме-ни сев-санг а-зиз-ги-нам сан-сиз

бул- бул - лар се-нинг ол-мос кў-зинг бўл-сун

Кў-зинг бў-либ сев. Фар-ход и-ла Маж-нун-лар-га

ун-ча ху-шим йўқ му-хаб-ба-тинг чин бўл - са - гар

Moderato

Ў-зинг бў-либ сев. Мен ҳам Лай-ли

бўл- моқ - лик-ни қил-майман ҳа-вас Ў-зинг бў-либ ўз иш қим-ни

эл-га э-тай дош бир-га - ла-шиб ҳа-ёт ку-йин куй-лайлик май

ли. О-лис - о-лис йўл-лар-да ҳам ел-ка-дош йўл дош.

пар-во - на-дек

ў-зинг чўқ-га у-риш не дар-кор А-лан-га-дек ё-ниб ё-ниб -

-ку-либ ку-либ сев. Му-хаб бат-нинг под-ли-ги-ю а- лам - ла-ри

бор. Бар - ча - си - га бар - дош - ли - сен ў - зинг бў - либ сев.

2. «Севги изҳори» - П.Мўмин шеъри, мусиқаси Ҳалимжон Жўраевники. Асар аёллар овози учун мўлжаллаб яратилган ва 1,5 октавадан ортиқ диапазонга эгадир. Мукаммаллиги ва шакл жиҳатидан пухталиги билан ажралиб туради. Ўзи содда «Уфор» усулида ёзилиб осон кўриниши билан ижрода мураккаб эканлигини қайд этиш керак. Шу боис, «Севги изҳори» кўшиғини имконияти бор қиз-аёл овозларга тавсия этилади.

СЕВГИ ИЗҲОРИ

П.Мўмин шеъри

Ҳ.Жўраев мусиқаси

Умеренно

f

Мах-ли-ё эр-ди йи-гит қиз

бир би-рин рух-со-ри-га, соз-ла-ниб дил соз-ла-

-ри ет-кан-да-йин меъ-ё-ри-га. Шун-ча-лар ҳам

мос э-рур-лар оқ қи-зил гул-дай бў-либ, бўй сў-ниш-ган

ми а-зал-дан ик-ки дил иқ-ро-ри-га.

f

Тенг ке-лол - мас бир жа-ҳон бахт бу ви-сол оқ-шо - ми-

га, сўз ке-рак - мас бир да-қи - қа ар - зи дил

ис - хо - ри - га. *p*

По - ки - за бўл - са му - хаб - бат Ях - ши - лар

қил - гай ҳа - вас, *mf* Сев - ги - си бор - лар ту - шин -

гай Сев - ги - нинг ас - ро - ри - га. га.

Шод э - рур ишқ - ин ў - зи ҳам бу се - виш - ган - дан му - мин.

Ким ю - рак - ни ҳақ - я эт - мас

по - ки - за дил - до - ри - га.

3. «Иқболимиз баланд» - кўшиғини Ҳалимжон Жўраев Ҳайдар Муҳаммад шеърига басталаган. Кўшиқ эркак овозлар учун мўлжалланган. Бастакорнинг кўпроқ романс жанрига хос хусусиятлар билан бой эканлиги унинг ижросида яққол намоён бўлади. Унинг Ватан, миллат, иқболни эҳтирос билан жўшқин куйланиши учун кўтаринкилик жуда зарур. Ижрода бунга катта эътибор берилиши тавсия этилади.

Асар «фа-диез-минор» тоналлигида ёзилган ва гамма интервали ижро диапазони эгадир. Унинг ижроси хонандаларда кенг овоз билан куйлаш кўникмасини шакллантиришга ёрдам беради. Шу боис, ҳар бир фразаларни охиригача бўрттириб, эътибор билан ижро этиш жуда муҳимдир.

ИҚБОЛИМ БАЛАНД

Ҳ.Муҳаммад шеъри

Ҳ.Жўраев муסיқаси

Allegro moderato

f

ис - хо - ри - га.

tr tr tr tr

tr tr tr tr

tr tr mp

Зар-ра-лаб

тў-кил ган

то-лем ка-би

хир-мо-ним ба-ланд

Бу бу-юк

хир-мо-ним уз - ра

кўз ла-ган

ар-мо-ним ба-ланд

Ор-зу ар - мон-сиз

я-шар ким

бул Ва-тан

бўс - то - ни - да

Бул Ва - тан - ни

яш-на- тиш - га

дил-да фар - мо - - ним ба-ланд

1. 2. tr tr tr tr f

Дил-да фар - мон

бўл-са қатъ-ий

чўнг би- лак - ка

куч бў-лур

Эл - да мағ - рур

янғ - ра - ган

шуҳ-ра-ту шо-ним ба-ланд

ЖОН

Шуҳ ра-ту шон не ке-рак - дир

ас-ли мен - га дўст - ла-рим

Мен ўз-бек фар зан-ди- дир - ман

Халқ а - ро но мим ба-ланд

Бу у-луғ но-мим а-зиз - лар

минг фи- до - лар жо - ни-дир

Куй ла-гум мен ба- рал - ла чун-ки ил - ҳо -

мим ба-ланд

4. «Ўртар» - Машраб ғазалига Ҳалимжон Жўраев муסיқа басталаган. Одатда, халқ орасида жуда кенг оммалашиб кетган ашулалар, куй ва кўшиқларнинг бастакори, яратувчилари билан кўпроқ қизиқиб қолишади. Ўзбек муסיқасида азалдан энг гўзал муסיкий намуналар халқ мумтоз муסיқа мероси деб юритилиб келинган. Бунга ҳозиргача ҳамма кўникиб келади.

Мақомлар ва мақом йўлидаги ашулаларнинг барчасини билимдон муסיқачи бастакорлар яратганлар.

«Ўртар» ашуласини бастакор 1957 йил охири 1958 йил бошларида яратган. Ҳалимжон Жўраевнинг айтишича, аввалига ўзи айтиб юрган. 60 йилда «Баҳор» ашула ва рақс ансамблида ишлаб юрган кезларида ёзган. Радиога ишга ўтганидан сўнг бу ашулани таниқли хонандалар Шокиржон Эргашев ва Сирож Амировларга ўргатади. 1964 йили машҳур созанда ҳамда бастакор Набижон Ҳасанов ансамбль ташкил этиб, раҳбарлик қилади. Ҳалимжон Жўраев ҳам шу ансамбль билан бир қатор асарларни ижро этиб, пластинкаларга ёздирган. 1964 йили ўзбек грампластика фирмасида Набижон Ҳасанов ансамбли билан тўртта ашулани пластинкага ёзадилар. Булар: Машраб сўзи билан «Ўртар»; А.Ўтар сўзи «Айлар мени»; Т.Тўла сўзи ва С.Калонов муסיқаси «Қайдасан» ва «Мунча соз» Турсунов муסיқаси Ҳабибий сўзи.

1969 йили таниқли режиссёр Йўлдош Аъзамов «Ўтган кунлар» фильмини суратга олишда, кўшиқчи хушовоз хонанда Муроджон Ахмедовга мурожаат этиб фильм учун ашула танлашини сўрайди. 10, 20 та мумтоз ашуласини тинглаган режиссёрга ашула мавзулари мос келмаганлиги айтилади. Шунда пластинкадан Машраб ғазалига айтилган «Ўртар» ашуласини ўрганаётганлигини айтиб, икки байт куйлаб беради. Мавзу тўғри келади ва яхши ўрганиб ёздиришлари айтилади: фильмнинг экранларга чиқиши ашулани ҳам халқ орасида янада кенгроқ оммалашига сабаб бўлади.

Ашула мумтоз муסיқа жиҳатлари асосида яратилган. Асосан эркаклар овози учун қулай. Кенг диапазон, шиддат билан айтиш, сўзларни дона-дона талаффуз қилиш, кўтаринки руҳда талқин этиш ашуланинг асосий ва мукамал ижроси учун жуда муҳимдир.

ЎРТАР

Машраб ғазали

Ҳ.Жўраев муסיқаси

Moderato

А-гар о-шиқ - ли-гим айт-сам ку-йиб жо - ну - жа-ҳон ўр-тар.
Бу ишқ си-рин ба - ён эт - сам та - қи ул хо - ну-мон ўр-тар.

Ки- ши - га ишқ ў- ти - дан

зар-раи ет-са бў-лур гир-ён.
 Бў-либ бе-саб - ру бе-то-қат ю-рак бағ-ри чу-нон ўр-тар
f О - о Қа-ю тил бир
 Бу дард бир-ла
 - ла эёжо - но Се-нинг вас-финг ба-ён ай-лай.
 ха-роб бўл-дим ке-либ хо - лим - ни сўр - май-сан
p Ти-лим ло - лу кў-зим гир-ён Сўн- гак-ла-рим ни-ҳон ўр-тар.
 Га-минг бош-қа а - лам бош-қа Ю - ра-гим-ни фи-фон ўр-тар.
p Бу Маш-раб дар - ди-ни жо но ки хеч-ким бо -
 ши-га сол-ма. А-гар мах- шар - да ох ур-сам
 бе - ҳиш - ту жо - ви - дон ўр - тар.

АХМАДЖОН ДАДАЕВ ИЖОДИ

1. «Умидим қолди» - М.Раҳмон шеъри. А.Дадаевнинг лирик характерда яратилган ва халқ орасида уни танитишга катта ҳисса қўшган кўшиқларидан бири. Кўшиқ эркак овоз учун ёзилган. Кўшиқда Фарғона водийси услуби яққол сезилиб туради. Унда даромад овоз ишлатилмайди. Шу боис, кўшиқларнинг диапазони кичик бўлишига қарамасдан маҳорат талаб этади. Чунки кўшиқ асосан товуш қаторнинг баланд пардаларида ижро этилади. Овозни баланд пардада ишлатиш кўникмаларини ривожлантиради.

УМИДИМ ҚОЛДИ

М.Раҳмон шеъри

А.Дадаев мусиқаси

Шошмасдан

са - бо - лар - дан у - ми - дим қол - ди

Куй - лан - ма - ган на - во - лар - да у - ми - дим қол - ди

Хеч қа - ёғ - дан кет - мас се - нинг

ўт - ли ни - го - хинг - э - нге Кў - зинг - да - ги

ма - но - лар - да у - ми - дим қол - ди.

2.

Дил-га туш - ган ўт гул- хон-ни
 ў-чи- рол - мас - ман Ё қал- бинг-да
 ишқ гун-ча-си о - чи- рол - мас - ман. Пин-хон ё-ниб
 ё ў- зим - ни ке-чи- рол - мас - ман-е
 Ю-рак черт-ган са- до - лар-да у- ми - дим қол - ди
 Ю-рак черт - ган са - до - лар - дан
 у- ми - дим қол - ди.
 О - - й Со - кин ха-ёл
 иқ- бо- лим - дур хо-ки-за - из - лар Сақ-лаб ме-хр
 сақ - лаб во - ха Қалб се - ни из - лар
 Му- ро - ди-ни ис-хор э-тар бе-са - бир кўз -

-ла - ре - й ю - зинг - да - ги жи - ло - лар - да
 у - ми - дим қол - ди. Му - хаб - ба - тим
 ис - хор э - тар бе - са - бир кўз - ла - рей
 ю - зинг - да - ги жи - ло - лар - да у - ми - дим қол - ди.
 Кў - зинг - да - ги ма - но - лар - да
 у - ми - дим қол - ди. У - ми - дим қол -
 ди. У - ми - дим қол - ди.

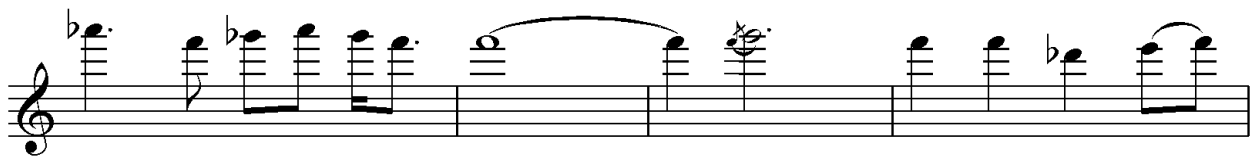
2. «Онам» - Машраб ғазали. Мумтоз муסיқа услубида яратилган кўшиқ. Қизлар ва эркак овозларга бирдек тавсия этиш мумкин. Кенг диапазонли овозлар учун жуда қулай. Овознинг хастали, дардли ҳамда мунгли талқин этиш кўникмалари учун мос асар. Ижрода шуларга эътибор бериш лозимдир.

ОНАМ

Машраб ғазали

А.Дадаев муסיқаси

Nay solo
 simile

Konun solo

Жа - мо-линг сўр - га-ли кел-дим
Ме-нинг у - чун а-до бўл-ғон

о ё эй ме - хри-бон о - на - м.
ю - ра - ги бағ - ри қон о - на - м.

Хў-тан даш-ти - га туш - ти бўл фа-лак мен- гар -

-ди-ши бир-лан. Э- шит-гил ар -

-зи хо - лим-ни мен ай - тай сен - га жон о-нам.

А- жо йиб ме - хри-бо - ним-сан, ме-нинг о-ро -

ми- жо - ним-сан. Му- ро - дим ул

жа- хо - ним-сан, бе-иш-ти- жо - - н о-на.

Ме-ни бир жо - ди кўз - лик бу

жа-хон ич-ра ха-ро - б эт-ди

Қа-ди сар-ву са-но - бар қош - ла-ри биз-ни

ка-мо о-нам.

Се-ни кўп йил - мизор эт-дим

фи-роқ ў-ти - га е Каъ-бам.

Да-лоф э-кан ма-и мах-суд - да кел-дим-диз

Я-ша о - на. И - ло - хо арз

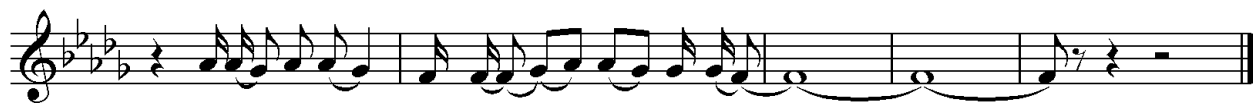
қил-ган - сан бу Маш-раб-нинг бу гу-но - хи-ни.

Ту-фай-ли о - на-и - зо-рим

Ра-ри-бу но - то-вон о-нам.

О ё эй ме - хри-бо - н о-на.

3. «Рубобим тори иккидур» - Ш.Дадаев шеърига ёзилган кўшиқ. Эркак овозлар учун тавсия этилади. Асар жўшқин ва кўтаринки кайфиятда ижро этилиши лозим. Сўзлари бурро ва аниқ талаффуз этилиб, жозиба билан шиддатли тарзда талқин этиш мақсадга мувофиқдир.

РУБОБИМ ТОРИ ИККИДУР

Ш.Дадаев шеъри

А.Дадаев мусикаси

Тез

Музыкальная партитура в 6/8 такта, тональность Б-бемоль мажор. Песня начинается с двух тактов молчания, за которыми следует мелодия. В начале песни есть ритмический рисунок на басовой линии. Текст песни:

Ру- бо - бим то - ри ик -
 -ки-дур, Би-ри қув - ноқ би-ри мах-зун.
 Ки- бай - тим сат-ри ик - ки - дур. Би-ри дил-
 хуш би-ри дил-хур. Ни-го - рим чаш-ми ик -
 -ки-дур, Би-ри ёғ - мо би-ри жо-ду
 Бу жо - ду - дан ик-ки кў-зим Би-ри Сай
 хун би-ри Жай-хун.
 Жа- хон - да

ик-ки дил - бар-нинг Би-ри сен - сан би-ри
 Лай - ло. Жа - хон - да ик - ки о - шиқ - нинг §
 Би-ри менман, би-ри Маж-нун.
 А-зал деб мак-тасач - рабтур, Кў-зим-дан ёш ти-лим
 дал - ру. Шу бо - ис ик - ки сат - рим - нинг
 Би-ри қат - ра би-ри уч-қун
 Ке-либ боғ - сай-ри-дан эр-кин, Фа-зал - га
 тўл-қин из - лар-дим. Ки-риб кел - ди ик-ки
 дўс - тим Би - ри Сай -
 -ёр би - ри Тўл - қин.

4. «Гавҳарим» - Ж.Жабборов шеърига басталанган лирик кўшиқ. Эркак овозлар учун ҳам жуда қулай асар. Енгил оҳангда, лирик тус бериб ижро этиш лозим. Кўшиқ куйлаш жараёнида сўзлар талаффузига эътибор бериб, қофияли сўзларни такрорлашда оҳанг талқини аҳамиятлидир. Бирхилликдан қочиб, ифор билан ижро этиш лозим.

ГАВҲАРИМ

Ж.Жабборов шеъри

А.Дадаев мусиқаси

Шошмасдан

Чанг pizz.

Санъ - а - тим ич - ра а - жо - йиб гав - ха - рим - сан.

Гав - ха - рим.

Я - ни дил - лар сах - на - си - нда сар - ва - рим - сан.

Гав - ха - рим.

Ра - қс о - ханг -

дан му - жа - сам бир а - жиб о - зо - да қалб.

Хуш са - до - лар Мах - фу - за Ай - ян тоф - то - рим - сан,

Гав - ха - рим.

Қонун solo

Бе - по - ён - сан

қалб са - мо - си хар си - то - ра бир жа - хон.

Юл-ди-зим-сан

кав-ка-бим-сан ах-та-рим-сан Гав-ха-рим.

Кўп о-лис ўр-тар ё-пиб ум-ринг ки-то-би

мағ-зи. Гох но-зик рақ-қо-са го-хо

ас-ка-рим-сан Гав-ха-рим.

Танбур solo

А - - - - ой.

Ўт-ли жон-гох ич-ра туз-динг куй қў-шиқ гул

дас-та-си Бир гу-рух Зе

-бо са-нам - га рах-ба-рим-сан Гав-ха-рим

Юз би-лан юз - лаш а-зи - зам сен-га ор-зу

уш-бу дил. Халқ-ни сев-ган Халқ қи-зи халқ -

- пар-ва- рим- сан   Гав - ха-рим.

Гав - ха-рим.

5. «Эсларман сени» - А.Турон шеъри. А.Дадаевнинг эркак овозлар ва ансамбль билан композиция қилиб ижро этиш учун мўлжаллаб яратган асаридан биридир. Ижрода асосий мавзуни ижро этган ҳар бир овоз ва чолғуларга эътиборлироқ бўлиш муҳимдир.

ЭСЛАРМАН СЕНИ

А.Турон шеъри

А.Дадаев мусиқаси

Zensa metrum

semile

Қизлар

1. V-no solo 2.

Чанг

Кун-лар у-тар

хар тонг,   Эс-лар-ман сиз-ни.   Ю-ра-гим

Чанг

иш - қинг жон эс - лар - ман се - ни.

Шух са - бо эс - ган - да, эс - лар - ман се - ни

Хўш на - во кез - ган - да,

эс - лар - ман се - ни ,

1. V-no solo 2.

Ё - динг - гиз - сиз

хур дам йўқ эс - лар - ман се - ни.

Сен - дай под - лик

рам йўқ эс - лар - ман се - ни.

Жис - мим э - жод қол - са эс - лар - сан ме - ни.

Иш - қинг о - мон бўл - са

эс - лар - сан ме - ни. Ах - мад пар - мон бўл - са

эс - лар - сан ме - ни.

6. «Менинг бордур ўз диёрим» - Н.Нарзий шеъри. Эркак овозлар учун яратилган асар. Аёл овозларга ҳам мослаштириш мумкин. Ватанни мадҳ этувчи кўтаринки рухта ижро этиш лозим. Ижрода сўз талаффузининг аниқлиги, оҳанг ва метро-ритмик жиҳатларини мутаносиблиги муҳимдир.

МЕНИНГ БОРДУР ЎЗ ДИЁРИМ

Н.Нарзий шеъри

А.Дадаев муסיқаси

Тез

♩♩ Анс.

Қонун

⊙ ⊙ ⊙

Ўз - бе - кис - тон о - на юр - тим, са - о - да - тим,
 ю - ра - гим. Ме - нинг бор - дир ўз ди - ё - рим,
 ҳеч на ди - ёр дар - кор э - мас Суб - хи - дам - да

ча - ман кез - сам, Иқ - бо - лим - дай бол - кар на - хор.
 Ме - нинг бор - дир ўз ни - хо - лим, ўз - га ни - хол
 дар - кор э - мас. Бул - бул - лар - нинг хо - ни - ши - дан
 Тонг - лар от - син бит - син қу - ёш, ме - нинг бор - дир
 ўзгул - зо - рим ўз - гагул - зор дар - кор э - мас. Ба - ҳор фас - ли
 ёш - лик фас - ли, ул сев - ги - дур гў - зал - лик - дур.
 Ме - нинг бор - дур ўз ба - ҳо - рим, ўз - га ба - ҳор
 дар - кор э - мас. Гул ха - ёт - нинг сар - чаш - ма - си,
 са - до - қат - дур му - хаб - бат - дур. Ме - нинг бор - дур ўз дил - до - рим,
 ўз - га дил - дор дар - кор э - мас. Зин - хор ик - ки
 тор - дур нар - зий ик - ки дил - нинг пар - жи но - ни.
 Ме - нинг бор - дур ўз ду - то - рим, ўз - га ду - тор
 дар - кор э - мас. Ўз - га ду - тор дар - кор э - мас.

7. «Дуторим» - Ш.Дадаев шеъри. Халқ йўлида яратилган кўшиқ. Ижрода ҳам соддалик ва аниқ талаффуз муҳимдир. Эркак овозларга хос бўлиб, лирик оҳангда ижро этиш лозим.

ДУТОРИМ

Ш.Дадаев шеъри

А.Дадаев муסיқаси

Шошмасдан

Су - ян - чим-сан қўшқа- нс
Ба- риш-ла - дим бор ха - ё

- тим ду- то - рим. Қўл-га ол - сам
- тим ду- то - рим.

тар-қа - ла-ди ху- мо - рим. Қўл-га ол

- сен-га ман-гу қа- др - дон-ман ду- то - рим.

Сен-га ман-гу қа - др - дон ман

ду- то - рим.

Ик-ки торинг бир би-ри - га эш янг-рар.

Би-ри То-хир би-ри Зух-ро хуш янг-рар

Хо-хи тун-да май-ли эр - та

хуш янг-рар. Чи- роқ - дур-сан пар-во

нингман ду-то - рим. Чи-роқ

Ўн-уч я-шар бо-ла - ли-гим

ё-дим-да, Ки-риб кел-динг ю-ра -

гим-га жо- ним - га. Шун-дан бе-ри

мех-ринг жў-ша қон ўр - таб

Бо-ла - лик-дан ов-во ранг ман ду-то - рим.

У- ми - дим шул ай-рил-ма-йин хеч сен-дан

Ва-фо қи-лай Ро-зи бўл-гин
сен мен-дан. Ку-йин тут сел кенг жа-хо
- ни сев-гим-дан. Се-ни суй-ган
Шо - ка - рим - ман ду - то - рим.

8. «Сени кутгайман» - О.Одилхонов шеъри. Ёрқин оҳангда, очик ва кўтаринки руҳда ижро этиладиган асар. «Вальс» усулига хос жозибалар асарнинг халқоналиги ҳамда мумтозлигини намоён этади. Шу боис, унинг ижросида хонандадан усул ва оҳанг жиҳатидан аниқлик бўлиши талаб этилади.

СЕНИ КУТГАЙМАН

О.Одилхонов шеъри

А.Дадаев муסיқаси

Вальс темпида

Тоғ-ла-рим бағ - ри-да ас - та э-риб

қор ло - ла - лар о - чи-либ
 Зил- кам - да ба-ҳор. Бул-бул - лар
 гул- лар - га му- хаб - бат ис - хор.
 Эт-ган - да ин - ти - зор, се-ни кут- гай -
 - ман.
 Бо- дом - лар кў - ши-риб,
 гул - ла-ган ма-хал, та-би - ат
 ў-зи - ҳам куй-лай - ди га-зал.
 Кез-ган - да боғ- лар - ни шун-да - йин гў-зал.
 Вас-лин - га бў-либ зор се-ни
 кут- гай - ман. ман.
 Қан-ча-лар

ё-қим - ли ба-ҳор ша-мо - ли,
у-ҳам у-тиб ке-тар ха-ёт
ми-со - ли. Хеч қай - си тоғ - да йўқ
Чот-қол жа-мо - ли, тоғ-ла-рим
ке-зиб ёр се-ни кут-гай - ман.
Тоғ-ла-рим ке-зиб ёр се-ни
кут - гай - ман, се - ни
кут - гай - ман.

9. «Ўзбекистон яхшидур» - Ш.Дадаев шеъри. А.Дадаевнинг Ватан иқболи, халқ руҳияти ва табиатини мадҳ этувчи асарларидан бири. Эркак овозлар учун жуда қулай. Асарни шошмасдан, урғу, сайқаллар билан ижро этиш яхши натижалар беради.

ЎЗБЕКИСТОНИМ ЯХШИДУР

Ш.Дадаев шеъри

А.Дадаев муסיқаси

Шошилмай

Тоғ бағ-ри

о-бу ха-во - си мал - ха-ми

о - дам ах - ли

бар-ча жон-дур да-во - си.

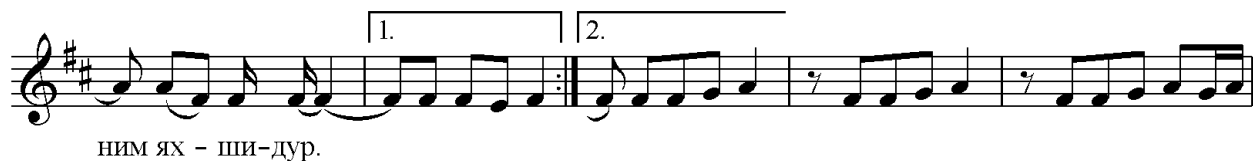
Ту- гил - ган-да

ма-ни қо-ним тў- кил - ди,

э-ли юр-тим

Ўз-бе-кис-то-

ним ях - ши-дур.

Кул-бам ич-ра ха-бар-дор-ман о - лам - дан,

қай-да бе-шик қай-да тинч-лик ах - ди бор.

Ў-зим ас-ли

тинч-лик та- раф - до - ри-ман,

э-лу юр-тим

Ўз-бе-кис-то-

ним ях - ши-дур.

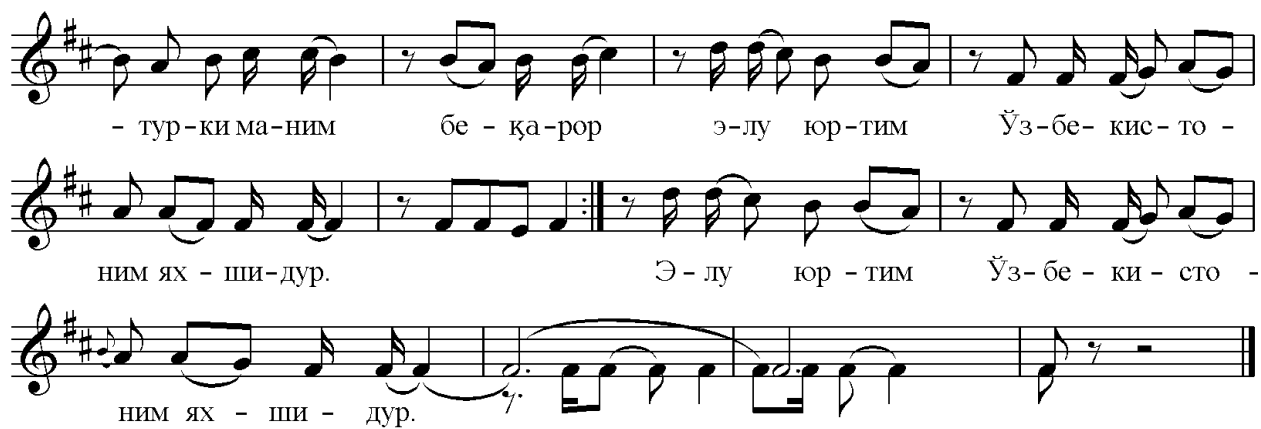
Хов ха-нуз мех-нат-да но - либ би-ла - ги,

ик-кигав-хар

қо-ра хус-ни дар хав - шар.

Шо-ка-рим ай-

- тур-ки ма-ним бе - қа-роп э-лу юр-тим Ўз-бе- кис- то -
ним ях - ши-дур. Э - лу юр - тим Ўз- бе - ки - сто -
ним ях - ши - дур.

МУНДАРИЖА

Сўзбоши.....	3
Ўзбек бастакорлари ижодидан.....	5
Бастакор Ҳалимжон Жўраев.....	5
Бастакор Аҳмаджон Дадаев.....	7
Тўпламга киритилган асарлар шарҳи.....	8
Ўзинг бўлиб сев.....	8
Севги изҳори.....	10
Иқболим баланд.....	11
Ўртар.....	14
Аҳмаджон Дадаев ижоди.....	15
Умидим қолди.....	16
Онам.....	18
Рубобим тори иккидур.....	21
Гавҳарим.....	23
Эсларман сени.....	25
Менинг бордур ўз диёрим.....	27
Дуторим.....	29
Сени кутгайман.....	31
Ўзбекистоним яхшидур.....	33

Техник ходим:

К.ХАЛИЛОВ

Компьютерда саҳифаловчи:

Г.ЯКУБОВА

Босишга рухсат берилди 2009 йил 10 сентябрь. Бичими 210X297/16.
Босма табағи 4. Офсет қоғозида. Адади 300. Буюртма №19.

Ўзбекистон Давлат санъат институти босмахонасида босилди.
Тошкент шаҳар, Миробод тумани, Мироншоҳ – 123.